

CLEMENTE CONSTANDIN

Nu spunem o noutate afirmînd că lucrarea lui Ovid Densușianu „Graiul din Țara Hașegului”, pe l ngă importanța științifică și documentară in sine, furnizează nenumărate sugestii celui care se apleacă asupra fenomenului atit de complex al culturii noastre populare.

Este cunoscut faptul că Ovid Densușianu consemnează in lucrarea amintită o suită de obiceiuri și tradiții populare legate de cilul anotimpurilor, culese direct de la sursă (cum i-o fi scăpat, oare, nedeeda de la Silvașul de Jos și atit de originala „incununare a bouului” ?), cărora li se adaugă cele din „Material folcloric din manuscrisele lui Ion Pop Reteganul”, publicat drept anexă la „Graiul din Țara Hașegului”¹. Evident, „integrarea” in acest fel a culegerilor lui Ion Pop Reteganul in lucrarea lui Ovid Densușianu are o justificare logică ; mai mult, ea se constituie ca o cerință de prim ordin pentru autorul monumentalei lucrări. Aceasta și pentru faptul că Ion Pop Reteganul a efectuat culegerea in cuprinsul aceleiași arii geografice pe care o cercetează și Ovid Densușianu, „materialul celui dintii constituind o „completare” fericită a „Graiului” „...Așa l-o fi considerat și Ovid Densușianu, care și-l va fi însușit din acest punct de vedere.

Ni s-a părut interesant să poposim asupra unui obicei din „Materialul” lui Ion Pop Reteganul și să urmărim modul de manifestare a lui p n  aproape de zilele noastre.

Ion Pop Reteganul descrie un obicei de invocare a ploii, cules din P ucinești, comuna Sarmizegetusa, cunoscut sub numele de „boz”. Dar „bozul” nu este altceva decit o variantă locală a paparudelor ca și „p p ruța”, „m m ruța”, sau „b b ruța”.

In strinsă legătură cu nevoile de viață, omul, incă din stadiile superstițioase ale concepției sale despre lume, și-a indreptat g ndul către forțele elementare ale naturii care aveau rolul primordial in perpetuarea vieții inș și : soarele și ploaia. In vreme de secetă, mintea omului a creat o mulțime de rituri prin care să provoace ploaia. Ințre acestea, cel mai important este *paparuda*.

După cum se știe, pentru prima dată la noi, obiceiul este menționat de către Dimitrie Cantemir, in „Descrierea Moldovei”, „In vremea veri , c nd semănăturile sînt primejdioase de secetă, oamenii de la țară im-

1. Materialul folcloric din manuscrisele lui Ion Pop Reteganul, in *Graiul din Țara Hașegului*, 1915.

bracă o copilă mai mică de zece ani cu o cămașă făcută din frunze de copaci și buruieni. Toate celelalte copile și copiii de aceeași vîrstă și se duc jucînd și cîntînd prin împrejurimi; iar oriunde sosesc, babele au obiceiul de le toarnă apă în cap. Cîntecul pe care-l cîntă ele este alcătuit cam așa: „Papalugo suit-te la cer, deschide-i porțile, trimite de acolo ploaia aici, ca să crească bine secara, grîul, meiul și altele“².

Iată și obiceiul consemnat de Ion Pop Reteganul „Vara cînd e secetă mare se adună vreo doisprezece copii din sat și îmbracă din cap pînă în tălpi pe un copil mai zdravăn în grunze din *planta* numită boz. Cu stîlpiri de boz îi acopăr capul de tot, grumazul de tot, jur împrejur tot trupul, picioarele pînă sub tălpi. Bozul îl leagă cu ață de băiat. Băiatul așa este pînă de bozde nici nu vede, ci alții-l conduc de mină. Incep apoi de undeva și parcurg toate ulițele satului. Mergînd de-a lungul uliței toți doisprezece strigă din răspuțeri, pe un glas: „Ploaie doamne, ploaie/Cerne cu ciurul,/Toarnă cu ciubărul,/Pe fîntina seacă,/Ne umple de apă,/Bumburel de-argint/Ploaia pe pămînt;/Bumburel de aur/Ploaia din bă'aur/Rodul pînă-n pod/Spicul cît voinicul“. Mai din fiecare casă — continuă Ion Pop Reteganul — iese cîte o muiere cu o găleată de apă și o aruncă pe boz, apoi dăruiește bozul cu un ou. Gazda cu fîntina aruncă, pe boz cîte trei găleți de apă din fîntină și-l dăruiește cu trei ouă“³.

Invocația de a trimite ploaia este adresată soarelui, numit „bumburel de-argint“ și bumburel de aur“, iar norul este „balaurul“.

Este posibil ca obiceiul să coboare mult în timp, pînă în vremea geto-dacilor, căci, se știe, aceștia aveau cultul soarelui socotit creatorul și stăpînul lumii pămîntene, căruia i se prosternau și-i cereau ajutorul în orice împrejurare.

Referitor la darurile pe care le primeau cei care mergeau cu „bozul“, ouăle, Ion Mușlea aprecia că acestea au un rol precis în deosebittele practici și chiar în cultul morților, căroră le asigură „puterea de viață“. Probabil aceasta se leagă și de credința că ouăle roșite în Joia mare nu se strică deloc, iar dacă sînt îngropate la hotarele unei holde, acesta va fi ferită de grindină“⁴.

Un obicei apropiat de cel consemnat la Păucinești se practica în urmă cu circa 30 de ani în satul Straja, județul Alba, cunoscut sub numele de bolboratiță. Tot așa, dar numai la Singeorz, un grup de feciori se duceau la pădure și cu frunze de stejar, îl împodobeau pe unul dintre ei „bolboratiță“, astfel încît nu i se mai vedeau decît ochii. Parcurgeau, apoi, ulițele satului în chiote și veselie. Aveau cu ei un fluieraș și o *iapă* — persoană însărcinată cu căratul darurilor. Gospodarii ieșeau pe la porți și aruncau cîte o găleată de apă pe „bolboratiță“, dînd „iepei“, drept, ouă, slănină și făină. Din cînd în cînd unul din grup, sau toți strigau: „Ouah, ouă și slănină/Și un blid mare de făină“/.

Ni s-a părut straniu și ciudat numele acestui personaj mascat — „bolboratiță“. Care va fi originea și semnificația cuvîntului? Nu cumva

2. Dimitrie Cantemir, **Descrierea Moldovei**, București, 1973, p. 260.

3. **Material folcloric...** p. 286—287.

4. Ion Mușlea, **Cercetări etnografice și de folclor**, București, 1972, p. 234.

vine de la „a bolborosi“, care înseamnă și „a gilgii, a scoate un sunet asemănător cu cel al apei care fierbe“ (v. „Dicționarul explicativ al limbii române“. Edit. Academiei R.S.R. 1975, pag. 91), știut fiind faptul că practica în discuție viza, prin intermediul invocațiilor, al cîntecelor și al jocurilor magice, provocarea ploii?. Despre ploile abundente de primăvară și vară, în satul amintit se spunea că „ploaie cu bolboroci“ („bulbuci“). Sau, personajul mascat s-o fi numit „bolboratiță“ de la „a bolborosi“, cu înțelesul de „a vorbi nedeslușit“, într-o „limbă“ pe care ascultătorii nu o înțeleg? Dar și aceasta ne duce cu gândul la practicile magice din vremuri imemorabile.

Astăzi, nimeni nu mai crede că împodobindu-se cu frunze sau cu buruieni și invocînd forțe supranaturale, acestea vor trimite pe pămînt ploaia. Obiceiul în discuție, ca și altele a fost preluat, însă, de către colective artistice de amatori, constituind pretextul unor originale și interesante spectacole artistice, în genul manifestărilor teatrale de origine populară.

Astfel, l-am cunoscut în vara anului 1972, la Micănești comuna Zam, datorită inimosului învățător Antonie Ionaș, care l-a prezentat pe scena căminului cultural, cu concursul unui grup de tineri din localitate. La Micănești obiceiul era cunoscut sub numele de „mămăruță“ și desfășurarea lui, după mărturisirea informatoarei Cornelia Han, era aceeași ca a „papalugei“ lui Dimitrie Cantemir și a „bozului“ descris de Ion Pop Reteganul.

Vara, cînd seceta amenința semănăturile, copii satului se adunau la o vale, îmbrăcau o fată în lujeri de salcie, iar pe cap îi puneau o cunună de flori de cîmp. Fata, „mămăruță“, era prinsă de mîini de doi băieți și astfel alaiul pornea spre sat cîntînd : „Mămăruță, ruță,/Întoarce-te-mprejur/Ca griuțu-n ciur./Ploaie și iar ploaie,/pe toate piraie/Și pe-a nost părau/Să curgă șarlău/. Mămăruță, ruță/întoarce-te-mprejur/Ca griuțu-n ciur./Ploaie și iar ploaie/Să se facă griu/, Griu pînă-n briu,/Spicu/Cit cuțitu/,Bobu ' cit aluna,/Stogu ' cit îi casa,/Prinosu ' cit masa/. Mămăruță, ruță,/Întoarce-te-mprejur/Ca griuțu-n ciur./Ploaie și iar ploaie/Să facem colaci,/Să dăm la săraci,/Să facem vămuță/Să dăm la fătută/,Ouă roșioare,/Să dăm la fecioare“.

Cîntecul era cîntat atît pe drum, cît și la casa fiecărui gospodar. Oamenii răsplăteau osteneala copiilor, dîndu-le daruri, din care nu lipseau ouăle. După ce colindau întregul sat, copiii se strîngeau și împărțeau ce au primit. Locuitorii satului rămîneau cu speranța că pînă seara, sau cel tîrziu pînă a doua zi ploaia va sosi și va uda pămîntul uscat. Dacă se întîmpla să ploaie, aceștia erau fericiți, iar dacă nu se necăjeau că invocația nu a fost primită, din motive care le rămîneau obscure.

În raport cu variantele obișnuite care se rezumau doar la simpla incantație pentru ploaie, varianta amintită se apropie prin finalul ei de urările de belșug ce se rostesc la Anul Nou ⁵.

5. Mihai Pop. *Obiceluri tradiționale românești*, București, 1976, p. 106.

Interesantă în „mămăruța“ de la Micănești este și prezența cifrei trei, ea trebuind să se întoarcă împrejur de trei ori. Aceasta ne aduce aminte de basmele populare, unde Făt Frumos este supus la trei încercări (ca și flăcăul din unele colinde despre vinătoare), împăratul are trei fete ș.a., ceea ce demonstrează încă odată vechimea obiceiului, existența unui strat arhaic comun, din care pornesc și se ramifică o mare varietate de manifestări ale culturii noastre populare.

La Holdea, com. Lăpugiu de Jos, obiceiul se numește „păpăruță“, iar cîntecul nu se deosebește prea mult de cel de la Micănești : Păpăruță, roaie,/Dă doamne ploaie,/Să curgă șiroaie,/ Locul să se moaie./Unde dai cu plugu,/Să izvorască udu,/Unde dai cu-arșăul,/ Să curgă părăul./ Rodu/ Pină-n podu,/ Spicu,/ Cît voinicu,/ Secara/ Cît scara,/ Orzu cîtu-i marea... (inf. Rodica Holdean, Holdea, Comuna Lăpugiu de Jos, 1977).

Astfel de manifestări erau proprii și altor enclave folclorice din ținutul Hunedoarei, cunoscute și sub alte denumiri (în „pădureni“ — „băbăruță“), dar aproape identice în conținut și forma de manifestare. Larga lor răspîndire în teren și frecvența cu care erau practicate nu le situează cu nimic mai prejos de paparudele din Muntenia și Moldova, care au polarizat, mai ales, atenția etnografilor și folcloriștilor.

Cîteva concluzii se impun, după părerea noastră, de natura evidenței.

Culegerile și studiile folcloristice ale lui Ovid Densușianu și ale altor cercetători din trecut, rămîn momente de referință pentru cunoașterea culturii noastre populare, o cultură arhaică, străveche și trainică ce exprimă bogăția spiritualității românești, expresie a vitalității poporului nostru, care, în ciuda adversităților timpurilor și-a păstrat nealterat ființa națională.

Există o tulburătoare unitate a manifestărilor spirituale ale poporului român, ceea ce demonstrează unitatea însăși a românilor de pretutindeni și care imprimă originalitate culturii noastre.

Chiar dacă și-au pierdut funcția inițială, obiceiurile și tradițiile populare sînt încă vii și astăzi, grație implantării lor în terenul fertil al desfășurării Festivalului național „Cîntarea României“.

Avem prilejul de a ne număra printre puținele popoare ale Europei care-și pot cunoaște trecutul nu doar din arhive și muzee ci și direct, de la sursă, folclorul românesc fiind cu adevărat un izvor de apă vie, pururea reîntineritor.

LES VARIANTES TRANSYLVAINS DE „PAPARUDE“

Résumé

L'article traite l'habitude des „paparude“ qui on pratique pendant la période de la sécheresse pour invoquer la pluie. On considère que cette habitude est très ancien, et il provienne du culte du soleil aux geto-daces. Ils sont présentés, puis des variantes des „paparude“ des divers centres de Hunedoara.